

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 9/2002 vp

Hallituksen toimenpidekertomus vuodelta 2001

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 17 päivänä huhtikuuta 2002 lähettäessään hallituksen toimenpidekertomuksen vuodelta 2001 (K 3/2002 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi perustuslakivaliokuntaan samalla määrännyt, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan on annettava asiasta lausunto perustuslakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- kehitysjohtaja Klaus Halla, ylilääkäri Eero Lahtinen, neuvotteleva virkamies Heikki Palm ja erikoistutkija Pirjo Marjamäki, sosiaali- ja terveysministeriö
- suunnittelupäällikkö Olli Valpola, Kansaneläkelaitos
- tutkimusprofessori Arpo Aromaa, Kansanterveyslaitos
- ylijohtaja Mauno Konttinen, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
- erityisasiantuntija Sirkka-Liisa Karhunen, Suomen Kuntaliitto.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Lausumat

Valiokunta on käsitellyt hallituksen toimenpidekertomukseen sisältyviä sosiaali- ja terveysvaliokunnassa syntyneitä lausumia. Lausumien toteutumiseen on kiinnitetty huomiota erityisesti sitä silmällä pitäen, onko niiden johdosta ryhdytty sellaisiin toimenpiteisiin, joiden perusteella asiassa on edetty lausuman mukaisesti siten riittävästi, että lausuma voidaan poistaa. Edellä sanottuun viitaten valiokunta esittää seuraavien lausumien poistamista:

- sairauspäiväraajahjärjestelmä ja kuntoutuksen uudistus, HE 124/1995 vp

- lapsipoliittisen selonteon jatkotoimet, VNS 2/1995 vp
- työeläkevakuutusyhtiöt, HE 255/1996 vp
- työmarkkinatuen omavastuu, HE 88/1997 vp
- toimeentulotuki, HE 217/1997 vp
- perustamiskustannusten valtionosuuden palauttamismenettely, HE 151/1998 vp
- lastensuojelun kustannusten taseaus, LA 142/1998 vp
- terveydenhuollon maksukatto, HE 77/1999 vp
- työttömyyseläke, HE 93/1999 vp
- kansaneläkeen niin sanottu kaksinkertainen leikkaus ja lapsikorotuksen palauttaminen, HE 154/2000 vp.

Hallituksen kertomuksessa on lisäksi esitetty eräiden muiden lausumien osalta, etteivät ne enää anna aihetta toimenpiteisiin. Valiokunta pitää kuitenkin tarpeellisena, että myös vuodelta 2002 annettavassa hallituksen toimenpidekertomuksessa seuraavien lausumien toteutumista edelleen seurataan:

- työttömyysturvan peruspäivärahan taso, VNS 4/1996 vp
- tupakkapolitiikan tehostaminen, HE 82/1998 vp
- veteraanien hammashuolto, HE 62/1999 vp.

Sosiaali- ja terveyskertomus

Valiokunta on käsitellyt hallituksen toimenpidekertomuksen ohella toimenpidekertomuksen liitteaineistoon kuuluvan sosiaali- ja terveyskertomuksen 2002.

Köyhyyden torjunta

Hallituksen keskeisenä painopistealueena hallitusohjelman mukaan on edistää toimia, joilla ehkäistään ja vähennetään vakavia köyhyysongelmia, syrjäytymistä ja huono-osaisuuden kasautumista. Hallitusohjelman mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen laatu ja saatavuus turvataan koko maassa.

Valiokunta on eri yhteyksissä kiinnittänyt huomiota erityisesti sosiaaliturvan ensisijaisten etuuksien tason riittämättömyyteen, joka johtaa viimesijaisen sosiaaliturvan käyttöön. Vaikka toimeentulotukea saavien henkilöiden määrä on viime vuosina laskenut, on suuri osa asiakkaista edelleen työttömyysturvan saajia, joiden ensisijaisen etuuden jälkeen jäävää tulovajausta täydennetään toimeentulotuella. Myös asiakkaiden ikärakenne on muuttunut siten, että nuoria asiakkaita on aikaisempaa enemmän. Valiokunta tähdentää järkevän talouspolitiikan ja työllistymistä edistävien toimien ensisijaisuutta. Ensisijaisten etuuksien tasoa tulee korottaa siinä määrin, ettei viimesijaisiin etuuksiin tarvitse kuin poikkeuksellisesti turvautua, jos on oikeutettu ensisijaiseen etuuteen.

Terveyden edistäminen

Suomalaisten aikuisten terveys ja toimintakyky ovat kohentuneet ja toimintakykyisen elinajan odote on pidentynyt. Ainakin osan tästä edistyksestä voidaan arvioida johtuvan noudatetusta terveyspolitiikasta ja terveyttä edistävästä ja sairauksia ehkäisevistä toimenpiteistä. Nopeasta edistymisestä huolimatta monet kansansairaudet, tapaturmat ja väkivalta ovat Suomessa edelleen yleisempiä kuin useissa muissa EU-maissa, joten terveyttä edistävää yhteiskuntapolitiikkaa ja sairauksien ehkäisyä tulee jatkaa. Väestöryhmien väliset suhteelliset terveyserot ovat viime vuosina korostuneet. Merkittäviä tulevaisuuden terveysuhkia liittyy tupakointiin, alkoholinkäytön lisääntymiseen ja väestön nopeaan lihomiseen. Pitkän koulutuksen saaneet ovat yleensä selvästi terveempiä ja heidän elintapansa ovat terveyden kannalta edullisempia kuin vain perusasteen koulutuksen saaneiden. Uusissa tutkimuksissa on saatu entistä monipuolisempi kuva sekä koulutusasteen että muiden sosioekonomisen aseman osoittimien yhteydestä eri kansanterveysongelmiin ja niiden tunnettuihin syihin. Näitä tietoja on syytä hyödyntää kehitettäessä keinoja terveyserojen kaventamiseksi. Myös lisääntyvien terveysuhkien torjuntaan on kehitettävä uusia tapoja.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitus

Rahoitusvaikeuksissa olevat kunnat ovat toteuttaneet säästöjä, joiden järkevyys ja säästövaikutukset pitkällä aikavälillä ovat kyseenalaisia. Julkisissa terveyspalveluissa asiakkaiden maksusuosus on edelleen suuri. Asiakasmaksut saatavat myös vaikeuttaa heikoimmassa asemassa olevien palvelujen saantia, ja maksut sekä useat erilliset maksukatot tekevät järjestelmän sekavaksi. Asiakasmaksut eivät myöskään ohjaa palvelujen oikeaan käyttöön. Jatkossa maksupolitiikkaa tulee suunnitella asiakkaan ja palvelujärjestelmän, ei pelkästään rahoituksen kannalta.

Kansainvälisessä vertailussa Suomen sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta on vähäinen. Terveydenhuollon palvelujen ja rahoituksen turvaamiseksi tulee valiokunnan käsityksen mukaan lisätä terveydenhuoltoon käytettä-

viä valtion voimavaroja ja ohjausta. Samanaikaisesti on riittävien, laadukkaiden ja yhdenvertaisten palvelujen takaamiseksi uudistettava rakenteita ja toimintatapoja kansallisen terveysprojektin linjausten pohjalta. Terveystieteiden rahoituksen monikanavaisuus vaikeuttaa kokonaisuuden hallintaa ja on ongelma erityisesti julkisen sektorin palveluiden ohjauksen kannalta. Julkisen terveydenhuollon vaikeudet ja pitkät hoitojonot lisäävät toisaalla sairausvakuutuksen kustannuksia, samalla kun toisaalla julkiselle palvelujärjestelmälle tulee näennäistä säästöä. Yksityisen tutkimuksen ja hoidon korvaustaksoihin ja siihen, ylittävätkö korvaukset joissakin tapauksissa tuotantokustannukset, on jatkossa kiinnitettävä huomiota. Myös lääkekorvausjärjestelmään tarvitaan konkreettisia muutoksia, mutta niissäkin on otettava huomioon sairaiden tilanne kokonaisuutena ja pyrittävä alentamaan pitkäaikaissairaiden omavastuuosuutta.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Yksi keskeisimmistä ongelmista sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisessa on pätevän ja pysyvän henkilöstön saaminen työvoiman ylitarjonnan käännyttyä niukkuudeksi ja kilpailuksi sekä rekrytoitavista että koulutettavista. Ongelma on korostunut erityisesti lastensuojelutyössä ja mielenterveyspalveluissa, joihin ei välttämättä taloudellisten resurssien lisäämiselläkään saada tarvittavaa henkilökuntaa. Huolestuttavia ovat myös viimeaikaiset tiedot julkisen sektorin työntekijöiden lisääntyvästä siirtymisestä enenäkaiselle eläkkeelle.

Henkilöstön määrän lisäksi alan kiinnostavuuteen vaikuttaa jo alalla olevien työkyky ja -motivaatio. Näihin voidaan vaikuttaa työolosuhteita, oman työn hallintamahdollisuuksia, työaikajärjestelyjä ja ammattitaitoa kehittämällä. Alan palkkaus ei ole kilpailukykyinen ja sen tulisi nykyistä paremmin vastata tehtävissä edellytetyä koulutustasoa ja työn vaativuutta. Ammatillisen aikuiskoulutuksen ja ammattiryhmien välisen perinteisen työnjaon uudelleen arvioimisen mahdollisuuksia työvoiman riittävyyden turvaamiseksi on syytä selvittää. Työvoiman riittävyyttä turvataan myös itse toiminnan

vaikuttavuutta lisäämällä ja johtamista kehittämällä.

Puutteet henkilökunnan määrässä ja koulutuksessa heijastuvat toiminnan valvontaan. Keromuksen mukaan sekä oikeuskanslerin että oikeusasiamiehen käsiteltäväksi tulevien sosiaaliviranomaisiin kohdistuvien kanteluiden määrä on lisääntynyt. Keskeisimmät menettelylliset puutteet liittyivät sosiaaliviranomaisten päätösten perusteleamiseen, viranomaisten toiminnan huolellisuuteen ja asian selvittämiseen, neuvontaan ja tiedotusvelvollisuuteen. Näitä puutteita tulee asiakaspalvelun parantamiseksi korjata.

Ohjaus ja valvonta

Laillisuusvalvojat ovat joutuneet puuttumaan myös sosiaaliturvan ja terveydenhuollon aineellista sisältöä koskeviin kysymyksiin ja arvioimaan, onko julkiselle vallalle perustuslaissa asetetut velvoitteet täytetty käytännön toiminnassa. Samoin rajankäyntiä sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvelvollisuudesta ja yksittäisen kansalaisen oikeudesta palveluihin on käyty hallinto-oikeuksissa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa esimerkiksi päihdehuoltoon, lääkinnälliseen kuntoutukseen, hoitotarvikkeisiin ja sairaanhoitoon liittyen. Kunta on joissakin tapauksissa joutunut jälkikäteen korvaamaan potilaan yksityissektorilta hankkiman, kunnassa evätyn hoidon kustannukset. Tuomioistuinmenettely on kuitenkin yksittäisen potilaan kannalta vaikea ja epävarma väylä oikeuksien selvittämiseksi eikä välttämättä johda järjestelmän kokonaisvaltaiseen kehittämiseen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaa toteutetaan edellä mainittujen laillisuusvalvojen lisäksi lääninhallituksissa, Terveystieteiden oikeusturvakeskuksessa ja perusturvalautakunnassa, joiden toimivaltaan ja resursseihin liittyviä ongelmia on ryhdytty selvittämään sosiaali- ja terveysministeriössä. Näiden kysymysten selvittämiseen, samoin kuin yleisemmin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja koskevan lainsäädännön uudistamiseen on syytä varata riittävät voimavarat ja kiirehtiä valmistelutyön toteuttamista.

Lausunto

Lausuntonaan sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti esittää perustuslakivaliokunnalle,

että perustuslakivaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

Helsingissä 17 päivänä syyskuuta 2002

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Marjatta Vehkaoja /sd	Marjaana Koskinen /sd
vpj.	Timo Ihamäki /kok	Juha Rehula /kesk
jäs.	Eero Akaan-Penttilä /kok	Päivi Räsänen /kd
	Merikukka Forsius /vihr	Sari Sarkomaa /kok
	Tuula Haatainen /sd	Arto Seppälä /sd
	Inkeri Kerola /kesk (osittain)	Marjatta Stenius-Kaukonen /vas
	Niilo Keränen /kesk	Raija Vahasalo /kok
	Valto Koski /sd	Jaana Ylä-Mononen /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

apulaissihteeri Harri Sintonen.